

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan
eettinen neuvottelukunta ETENE

26.9.2011

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä
Hoitoeettinen neuvottelukunta
Puheenjohtaja Juha Pihkala
PL 2000
33521 Tampere

ALAIKÄISTEN SUKUPUOLI-IDENTITEETTITUTKIMUKSET

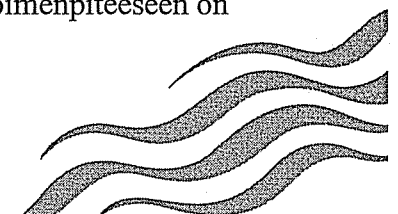
Pirkanmaan sairaanhoitopiirin hoitoeettinen neuvottelukunta pyytää 10.3.2011 ETENELtä kantaa transsukupuolisuuden tutkimisesta alaikäisellä. Kannanottopyynnön taustalla on TAYSin ja HUSin alueella toimivan kahdeksan erikoislääkärin laatima muistio (saap. ETENE/27.4.2011), jossa otetaan kantaa transsukupuolisuuden diagnosoinnin ja hoitamisen eettisiin ongelmiin.

Transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta koskevan lain (563/2002) 1 §:ssä säädetään vahvistamisen edellytykset. Edellytyksenä sille, että henkilö vahvistetaan kuuluvaksi vastakkaiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmään merkitty, on henkilön esittämä lääketieteellinen selvitys. Selvitys tulee olla siitä, että henkilö kokee pysyvästi kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen ja hän elää tämän mukaisessa sukupuoliroolissa sekä siitä, että hänet on steriloitu tai että hän muusta syystä on lisääntymiskyvytön. Lisäksi henkilön tulee olla täysi-ikäinen, hän ei saa olla avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ja hänen tulee olla Suomen kansalainen tai hänellä on asuinpaikka Suomessa.

Transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 6 § mukaan lääketieteellisestä selvityksestä sekä sukupuolen muuttamiseen tähtäävän lääketieteellisen tutkimuksen ja hoidon järjestämisestä säädetään tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella keskitetään transseksuaalien tutkiminen ja hoito kahteen sairaalaan ja yhtenäistään käytäntö, jolla maistraatit vahvistavat transseksuaalien sukupuolen. Sukupuoli-identiteetin häiriöstä kärsivät henkilöt tulee lähettää tutkimuksiin joko Helsingin tai Tampereen yliopistolliseen sairaalaan. Sairaaloissa tulee olla transseksuaalisuuden hoitoon perehtynyt moniammatillinen työryhmä, josta vastaa psykiatrian erikoislääkäri.

Valtioneuvoston asetuksella erityistason sairaanhoidon järjestämisestä ja keskittämisestä (336/2011) säädetään, että Helsingin seudun yliopistolliselle keskussairaalalle kuuluvat transseksuaalisten henkilöiden psykiatriset ja endokrinologiset tutkimukset ja hoidon aloitus sekä sukelinkirurgia lukuun ottamatta kohdun ja munasarjojen poistoa ja Tampereen yliopistolliselle sairaalalle transseksuaalisten henkilöiden psykiatriset ja endokrinologiset tutkimukset ja hoito.

Yllä mainituille potilaille tehtäviin tutkimuksiin ja hoitoihin sovelletaan lakia potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992). Lain 7 §:n nojalla alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on

selvitettävä silloin, kun se on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Arvion alaikäisen kyvystä ottaa kantaa tehtäviin tutkimuksiin ja omaan hoitoonsa tekee terveydenhuollon ammattihenkilö tapauskohtaisesti.

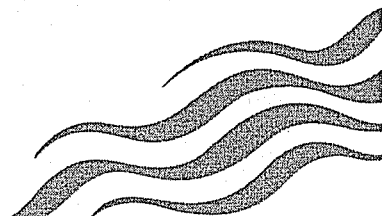
Transseksuaalien tutkiminen ja hoito eivät siten edellytä täysi-ikäisyyttä. Sitä vastoin henkilön vahvistaminen kuuluvaksi vastakkaiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmään merkitty, edellyttää täysi-ikäisyyttä.

Tämän hetken käytäntö on se, että transsukupuoli-identiteetin tutkimus ja hoito on keskitetty TAYS:n ja HYKS:n erityispoliklinikoilla. Diagnostinen vaihe kestää arviolta puoli vuotta, ja sitä seuraa usein hormonihoito sekä noin vuoden kestävä tosielämän kokeiluvaihe. Tänä aikana tutkittava kokeilee elämää omaksi kokemassaan sukupuoleessa. Hoitojen tulosta on arvioitu hyväksi; vähintään tyydyttäviä tuloksia on saatu noin 70 – 90 %:lla hoidetuista potilaista. Jatkoseurannan perusteella sukupuolen vaihdosta katuvia on hoitojen jälkeen ollut kuitenkin muutama prosentti. Suomessa TAYS:n ja HYKS:n erityispoliklinikoilla on tutkittu ja hoidettu pääasiassa vain täysi-ikäisiä potilaita. Alaikäisten tutkimuksia on aloitettu vuosien 2010 ja 2011 aikana molemmissa erityisyksiköissä.

Transseksuaalisuuden diagnoosikriteerit ovat Maailman terveysjärjestön tautiluokituksen ICD-10 mukaan ihmisen tunne oman anatomisen sukupuolen epämielilyttävyydestä tai epäasianmukaisuudesta ja halu elää ja tulla hyväksytyksi vastakkaisen sukupuolen edustajana. Tähän voi liittyä toive saada kirurgista ja hormonaalista hoitoa oman ruumiin muuttamiseksi mahdollisimman samankaltaiseksi kuin toivottu sukupuoli. Tämä kokemus on kestänyt vähintään kaksi vuotta. Kyseessä ei ole mielenterveyshäiriö tai sairaus, kuten skitsofrenia tai kromosomipoikkeavuus. Eri sukupuoleen kuuluminen kokemus on todettu suhteellisen pysyväksi ja tilanteen hoitaminen psykoterapialla ei ole tuloksellista. Tilaan liittyy usein merkittäviä mielenterveysongelmia, paljon inhimillistä kärsimystä ja hätää sekä itsemurhariskin suureneminen. Sukupuolen korjaushoidon on todettu useimmiten tehokkaasti lieventävän tilaan liittyviä ongelmia ja parantavan potilaan toimintakykyä. Sukupuoli-identiteettiin liittyvien häiriöiden esiintyvyydeksi arvioidaan eri puolilla maailmaa 6 – 25/100 000 henkilöä ja ilmaantuvuudeksi 0,2 – 1,6/100 000 henkilöä vuodessa. Suomessa vuoden aikana uusia hoitoon hakeutuvia potilaita on vähemmän kuin sata.

Monessa Euroopan maassa alaikäisten transsukupuolen tutkimuksiin ja hoitoihin liittyvät kysymykset ovat ajankohtaisia. Kuitenkin sukupuolen vaihtaminen on yleisesti mahdollista vasta täysi-ikäisenä (yli 18 vuotiaana). Meneillään on selvitys (Cohen-Kettenis, Kaltiala-Heino 2011) siitä miten Euroopassa on järjestetty sukupuoli-identiteettiin liittyvät tutkimukset ja hoidot. Selvityksen mukaan ainakin Ruotsissa, Hollannissa, Britanniassa, Saksassa ja Espanjassa tutkitaan ja tarvittaessa hoidetaan myös lapsia ja nuoria. Näihin maihin on perustettu tai ollaan perustamassa alaikäisten sukupuoli-identiteetin tutkimukseen ja hoitoon erikoistuneita yksiköitä.

Asian esille tulon jälkeen ETENEen on saapunut kannanottoja asiasta SETA ry:lta (24.6.2011), potilasyhdistys Trasek ry:ltä (26.4.2011) sekä kirjelmät Yrtti ja Susi (26.4.2011), Pimenoff (5.5.2011, 16.9.2011 ja 17.9.2011) ja Mattila (6.9.2011) sekä pyynnöstä (17.9.2011) Kaltiala-Heinolta kansainvälisiä tietoja asiasta.

ETENE on perehtynyt asiasta annettuihin lausuntoihin, kirjelmiin, lainsäädäntöön ja kansainväliseen tilanteeseen. Kokouksessa 5.5.2011 aiheesta alustivat Tampereen yliopiston sosiaalipsykiatrian dosentti Aino Mattila ja Helsingin yliopistollisen sairaalan klinikkaryhmäjohtaja dosentti Nina Lindberg. ETENE on käynyt asiasta keskustelua kokouksissaan 5.5.2011 ja 22.9.2011.

ETENE esittää kannanottonaan alaikäisen sukupuoli-identiteetin tutkimisesta ja hoidosta:

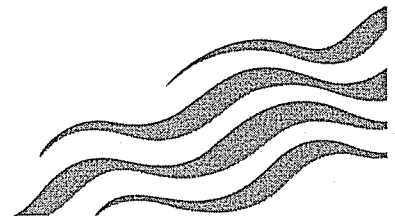
Eettisesti tärkeintä on lapsen ja nuoren etu, hyvän tekeminen ja vahingon välttäminen. Lisäksi tulee kunnioittaa lapsen ja nuoren itsemääräämistä, hyväksytyksi tulemistä sekä itsensä hyväksymistä hänen kehitystasonsa mukaisesti. Aina on kuultava lapsen ja nuoren omaa mielipidettä samalla kun kuullaan ja arvostetaan lapsen ja nuoren vanhempien näkemyksiä ja osallisuutta asiassa. Lisäksi yhteiskunnallisesti katsoen korostuvat yhdenvertaisuuden, tasa-arvon, syrjimättömyyden ja suvaitsevaisuuden eettiset periaatteet.

ETENEn arvion mukaan Suomen lainsäädäntö mahdollistaa lääketieteelliseltä kannalta katsottuna sukupuolen tutkimukset, korjaushoidot sekä täysi-ikäisten sukupuolen vaihtamisen asianmukaisesti. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukaan nuoren ihmisen omaa tahtoa tulee kuulla, mutta ratkaisujen tulee olla harkittuja ja perusteltuja. Lasten ja nuorten omat tuntemukset sukupuoli-identiteetistä ovat tärkeitä. Erityishuomiota tulee kohdistaa nuoriin, jotka ovat varhaislapsuudesta lähtien kokeneet sukupuoli-identiteettiin liittyvää vahvaa ja pysyvää tunnetta toiseen sukupuoleen kuulumisesta.

Alueellisen hoidon porrastuksen mukaan lapsen, nuoren ja heidän perheensä tulee saada lähipalveluna alkuinformaatiota ja -kartoitusta myös sukupuoli-identiteetin ongelmissa. Luontevaa on aloittaa asian selvittäminen lapsen ja nuoren lähellä olevissa erikoissairaanhoidon yksiköissä ja tehdä siellä muut tarvittavat selvitykset, esimerkiksi kartoittaa perheen tilanne ja mahdollinen lastensuojelun tarve. Tutkimuksissa tulee ottaa huomioon se, että nuoren identiteetti on vielä keskeneräinen eikä persoonallisuuden rakenne ole vielä välttämättä vakiintunut. Sekä perus- että erikoissairaanhoidossa tarvitaan riittävä asiantuntemus ja lasten- ja nuorisopsykiatrian tietämys sukupuoliristiriitää koskevien tilanteiden arviointiin.

Sukupuoli-identiteetin tutkiminen ja hoito edellyttävät erityistietämystä ja siksi lapsi ja nuori tulee myös lain mukaisesti lähettää tarvittaessa tai pyynnöstä tutkimuksiin Helsingin tai Tampereen erityisyksikköön. Näissä yksiköissä tarvitaan alaikäisen sukupuoli-identiteetin arvioinnissa ja tutkimuksissa moniammatillinen työryhmä. Erityisyksiköissä viime vuosina käynnistyneet alaikäisten sukupuoli-identiteetin tutkimukset osaltaan selkiinnyttävät hoitolinjoja ja tukevat lapsen, nuoren ja heidän perheensä elämää. Alaikäisten sukupuoli-identiteetin tutkimista ja hoitoa näyttäisi myös puoltavan joidenkin Euroopan maiden vastaavat toimintalinjaukset.

Tutkimuksen ja hoidon aloittamisen ajankohtaa ja arviointia vaikeuttaa lasten ja nuorten usein vakiintumaton seksuaalinen identiteetti, ja erotusdiagnoosiikka (muut sukupuoli-identiteetin häiriöt, mielenterveysongelmat, kromosomihäiriöt) vaatii erityistä huolellisuutta. Erityisesti alaikäisen poti-

laan peruuttamattomat hoidot vaativat malttia ja pidättyvyyttä. Hoitojen ohjeellisena ikärajana voi pitää täysi-ikäisyyttä, mutta painavilla syillä tästä voidaan joustaa.

Puheenjohtaja

Markku Lehto

Sihteeri

Aira Pihlainen

JAKELU

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin hoitoeettinen neuvottelukunta
SETA ry
Potilasyhdistys Trasek ry
Aino Mattila
August Yrtti
Markus Susi
Riittakerttu Kaltiala-Heino
Veronica Pimenoff

TIEDOKSI

Valvira
Päivi Sillanaukee
Eija Koivuranta

